

**JAZYKOVÝ ŠTANDARD PRE ÚROVEŇ A1
V SLOVENČINE AKO CUDZOM JAZYKU****THE LANGUAGE STANDARD FOR REFERENCE LEVEL A1
IN SLOVAK AS A FOREIGN LANGUAGE***MARTINA ULIČNÁ***Abstrakt**

Východiskom na vytvorenie platformy na učenie a testovanie jazykov je v súčasnosti Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky (SERR). V príspevku sa opisujú požiadavky SERR pre najnižšiu referenčnú úroveň A1 a predkladá sa návrh na možné štrukturovanie lexikálneho i gramatického materiálu nevyhnutného na dosiahnutie potrebných cieľových zručností a jazykových kompetencií pre úroveň A1 podľa SERR.

Kľúčové slová: slovenčina ako cudzí jazyk, referenčná úroveň A1, jazykový štandard, lexikálne minimum

Abstract

The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) is currently the starting point for creating a platform for language learning and testing, including Slovak language. The paper describes the CEFR requirements for the lowest reference level A1 and proposes a possible structure of the lexical and grammatical material necessary to achieve the required target skills and language competencies for CEFR level A1.

Keywords: Slovak as a foreign language, reference level A1, language standard, lexical minimum

Úvod

Za 50 rokov svojej existencie sa slovenčina pre cudzincov rýchlo vyvíjala. Zdrojom dynamiky teórie a metodiky slovenčiny ako cudzieho jazyka (SakoCJ) sú výsledky komparatívneho opisu jazykového systému, praktické skúsenosti lektorov slovenčiny pre cudzincov i všeobecné teórie osvojovania si cudzieho jazyka. V súvislosti s medzinárodnou tendenciou unifikovať požiadavky na kvalitu procesu učenia cudzieho jazyka i hodnotenia úrovne jeho ovládania je v tejto oblasti záväzným dokumentom Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: *učenie sa, vyučovanie, hodnotenie* (SERR) vydaný v r. 2006 i v slovenskom preklade. Tento dokument stanovuje koncepčnú a metodickú bázu pre všetky európske jazyky a objektívne kritériá popisu úrovni ovládania národného jazyka. Využíva sa ako teoretické východisko pre potreby špecifikácie požiadaviek na proces učenia i testovania znalostí jazyka.

Na to, aby vzdelávanie v slovenčine ako cudzom jazyku bolo možné porovnávať s inými európskymi jazykmi, treba pre potreby výučby i hodnotenia ovládania SakoCJ v súlade so SERR podrobne popísať jednotlivé referenčné úrovne (A1 – C2) a vytvoriť pre ne didaktické a testovacie štandardy, teda minimálny súbor jazykových prostriedkov nevyhnutných na získanie komunikatívnej kompetencie zodpovedajúcej príslušnej úrovni ovládania jazyka. Napríklad Európska asociácia pre jazykové testovanie ALTE v procese posudzovania kvality (audit) programov na testovanie národného jazyka ako cudzieho žiada vypracovanie teoretickej bázy programu, ktorá prispôsobí východiská a požiadavky SERR špecifikám národného jazyka.

Pre český jazyk existuje podrobný popis referenčných úrovní A1 – B2. Z pohľadu vytvárania komunikatívnej jazykovej kompetencie zahŕňa všetky zložky tejto kompetencie – lingválnu, sociokultúrnu i pragmatickú. Pre ruštinu ako cudzí jazyk sú k dispozícii štandardy pre jednotlivé úrovne ovládania jazyka (Государственный стандарт по русскому языку как иностранному, 2001). Štandardy stanovujú obsah a rozsah komunikatívnej jazykovej kompetencie a tiež rozsah lingvistickej kompetencie vo fonetickej, morfolologickej a syntactickej rovine. Formou samostatných slovníkových publikácií je pre každú úroveň definované i lexikálne minimum. Podrobnejšie sa štandardmi úrovne A1 a A2 v ruskom jazyku venuje aj Kvapil, ktorý v rámci testovacích nástrojov presne definuje, čo je a čo nie je predmetom testovania úrovni A1 a A2 (Kvapil, 2012, s. 26). V štúdií venovanej tvorbe testovacích položiek (2012, s. 118 – 120) úvádza konštrukty na čítanie s porozumením, počúvanie s porozumením a jazykové prostriedky.

Jednotná ortografická, ortoepická, lexikálna a gramatická charakteristika úrovni ovládania jazyka spolu s metodickými odporúčaniami na jej využitie pri koncipovaní cieľov, obsahu a metód jazykových kurzov, tvorbe učebných materiálov a testovaní ovládania jazyka pre SakoCJ zatiaľ neexistuje. V SakoCJ sa pre didaktické účely hovorí o potrebe vytvorenia jazykového štandardu. Jeho obsahom je lexikálny, gramatický, fonetický a ortografický štandard. V tomto príspevku sa sústredíme na jazykový štandard v SakoCJ pre úroveň A1 a pokúsime sa načrtnúť rozsah osvojenia jazykového aparátu požadovaný pre jednotlivé roviny jazyka (fonetickú, lexikálnu, gramatickú a ortografickú).

Porovnali sme dostupné programy výučby a testovania SakoCJ, pričom sme hlavnú pozornosť venovali lexikálnej a gramatickej rovine jazyka. Programy, ktoré sme využili ako východisko pri popise súčasného chápania úrovne A1, boli:

- *vzdelávací program Slovenčina ako cudzí jazyk – jazykový kurz v kontaktnej a dištančnej forme* (SAS FF UK, 2007), ktorý ponúka Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk Filozofickej fakulty Univerzity Komenského;
- *Testovanie jazykových kompetencií* (Centrum ďalšieho vzdelávania Univerzity Komenského, 2008), projekt Jazykovej a odbornej prípravy Centra ďalšieho vzdelávania Univerzity Komenského;
- *Pedagogická dokumentácia zo slovenského jazyka pre cudzincov pre jazykové školy* (2008), ktorej obsahom sú osnovy slovenského jazyka pre cudzincov a sú interným vzdelávacím dokumentom Jazykovej školy v Bratislave.

Kým vzdelávací program SAS je dostupný i na internete, ďalšie dva spomínané texty sú internými materiálmi inštitúcií, v ktorých vznikli, a slúžia ako teoretická báza hodnotenia úrovne ovládania jazyka a osnovy na vyučovanie SakoCJ pre konkrétnu inštitúciu.

Pri tvorbe súboru lexikálneho a gramatického štandardu úrovne A1 sme vychádzali z charakteristiky cieľových zručností v SERR, zo skúseností pri vyučovaní SakoCJ a tvorbe učebných a testovacích materiálov pre Ústav jazykovej a odbornej prípravy UK v Bratislave. Ponúkané závery porovnáme i s vyššie spomenutými programami.

Používateľ jazyka na úrovni A1 má podľa SERR nasledujúce charakteristiky (SERR, 2006, s. 28 a ďalej):

Tabuľka 1 Charakteristika zručností podľa SERR pre jazyky

počúvanie	Dokáže rozoznať známe slová a najzákladnejšie frázy týkajúce sa jeho <i>osoby a jeho rodiny a bezprostredného konkrétneho okolia</i> , keď ľudia hovoria pomaly a jasne. Rozumie známym <i>každodenným výrazom a najzákladnejším frázam</i> , ktorých účelom je uspokojenie konkrétnych potrieb, a tieto výrazy a frázy dokáže používať.
čítanie	Dokáže porozumieť veľmi krátkym jednoduchým textom a samostatným

	frázam. Dokáže vyhľadať a rozoznať <i>známe mená, slová a najzákladnejšie frázy v jednoduchých nápisoch</i> týkajúcich sa <i>najbežnejších každodenných situácií</i> . Dokáže získať približnú predstavu o obsahu jednoduchších <i>informačných materiálov</i> a <i>krátkych jednoduchých opisov</i> .
interakcia	Dokáže klásť jednoduché otázky v oblasti svojich <i>základných potrieb alebo na veľmi známe témy</i> a odpovedať na ne. Dokáže pochopiť otázky a pokyny, ktoré sú mu adresované pomaly, a dokáže sa riadiť krátkymi a jednoduchými pokynmi. Dokáže klásť otázky a hovoriť o <i>osobných údajoch</i> , ako napríklad <i>kde žije, o ľuďoch</i> , ktorých pozná, o <i>veciach</i> , ktoré vlastní. Dokáže ľudí <i>požiadať</i> o veci a <i>poskytnúť</i> ich ostatným. Dokáže sa opýtať ľudí, <i>ako sa majú</i> , a reagovať na novinky. Dokáže určiť čas pomocou takých fráz, akými sú: <i>na budúci týždeň, minulý piatok, v novembri, o tretej</i> atď.
hovorenie	V krátkom monológovi dokáže <i>predstaviť</i> seba aj iných, <i>opísať seba, čo robí a kde žije</i> . Dokáže vyhlásť svoju <i>adresu, štátnu príslušnosť a ostatné osobné údaje</i> . Dokáže použiť <i>základné výrazy na zvítanie a rozlúčku</i> .
písanie	Dokáže napísať jednoduché frázy a vety <i>o sebe a vymyslených postavách</i> , o tom, <i>kde žijú a čo robia</i> . Dokáže napísať krátku jednoduchú pohľadnicu, napríklad <i>pozdrav z dovolenky</i> . Dokáže vyplniť formuláre s osobnými údajmi (<i>meno, štátna príslušnosť a adresa, vek, dátum narodenia alebo príchodu do krajiny</i>) napríklad do registračného hotelového formulára.
gramatika	Iba v obmedzenej miere ovláda niekoľko základných gramatických štruktúr a typov viet vo svojom naspamäť naučenom repertoári.
ortoepia	Výslovnosť veľmi obmedzeného repertoáru naučených slov a fráz môže byť zrozumiteľná pre rodených hovoriacich, ktorí sú zvyknutí komunikovať s hovoriacimi pochádzajúcimi z jazykovej skupiny daného učiaceho sa.
ortografia	Dokáže odpísať známe slová a krátke frázy, napríklad jednoduché pokyny alebo inštrukcie, <i>názvy každodenných predmetov, názvy obchodov a bežne používané ustálené spojenia</i> . Dokáže vyhlásť svoju <i>adresu, štátnu príslušnosť a ostatné osobné údaje</i> .

Lexikálna charakteristika úrovne A1

Atribúty ako „veľmi známy, bežne používaný, jednoduchý“ použité v SERR sú dosť vágne, ale vzhľadom na základnú predstavu o najfrekvencovanejších situáciách sa vďaka nim dajú vymedziť lexikálne okruhy pre úroveň A1, ich obsah i rozsah. V tomto prípade je dobre využiteľná i prax ďalších cudzích jazykov, a to nielen slovanských.

Na základe porovnania požiadaviek SERR a slovnej zásoby vyžadovanej podľa dokumentov vzdelávacieho programu slovenčina ako cudzí jazyk (2007), testovania jazykových kompetencií (2008) a pedagogickej dokumentácie zo slovenského jazyka pre cudzincov pre jazykové školy konštatujeme, že súbor tematických okruhov a komunikatívnych zručností v jednotlivých slovenských programoch je porovnateľný. Na základe porovnaných dokumentov a požiadaviek SERR možno pre úroveň A1 navrhnúť nasledovné komunikatívne zručnosti a stratégie a zodpovedajúce lexikálne okruhy:

- identifikovať seba a iné osoby (uviesť meno, adresu, telefónne číslo, povolanie, národnosť, krajinu pôvodu);
- pozdraviť a reagovať na pozdrav, predstaviť seba a inú osobu, rozlíšiť súkromný a oficiálny styk;
- pomenovať členov rodiny, rodinné vzťahy, viesť dialóg o rodine;
- pomenovať miestnosti, ich umiestnenie v byte/dome, zariadenie a predmety bežnej potreby;
- pomenovať základné denné aktivity;
- identifikovať profesie a opísať svoje štúdium alebo prácu;

- viesť dialóg v obchode, v banke, na pošte (požiadať o základné druhy tovaru alebo služby, vyjadriť kvantitu);
- objednať si jedlo a nápoj;
- pomenovať časti ľudského tela a viesť dialóg o zdravotných problémoch u lekára;
- opísať mesto a miesto, kde sa nachádzame, a opýtať sa na cestu;
- uviesť čas, dátum a cieľ (návštevy, cesty);
- opísať charakter počasia;
- viesť telefonický rozhovor (základné frázy);
- napísať krátky odkaz alebo pohľadnicu z dovolenky;
- požiadať o niečo a reagovať na požiadanie;
- vyjadriť súhlas a nesúhlas, prijatie a odmietnutie ponuky;
- uistiť sa o správnosti získaných informácií spätnou otázkou;
- vyjadriť neporozumenie, nepochopenie a požiadať o vysvetlenie, prípadne zopakovanie;
- vyjadriť základné emócie (radosť, smútok, prekvapenie) a vedieť na ne reagovať.

Gramatické kompetencie študenta na úrovni A1 sú veľmi obmedzené, preto časť lexikálneho materiálu je nevyhnutné prezentovať bez gramatickej interpretácie. Ide o frázy a vety, ktoré vytvárajú interakčné modely v predvídateľných komunikačných situáciách (začiatok a koniec rozhovoru, telefonovanie, návšteva lekára, objednávanie v reštaurácii atď.). Pri vymedzení obsahu a rozsahu lexiky sú vhodnou súčasťou lexikálneho opisu nielen zoznamy slov v lexikálnych okruhoch, ale vzhľadom na obmedzený rozsah gramatických tvarov zahrnutých do úrovne A1 aj syntaktické konštrukcie (frázy a vety), v ktorých sa lexika používa.

Na stanovenie lexikálneho minima treba limitovať rozsah lexikálnych jednotiek pre jednotlivé komunikačné témy. Za najefektívnejšie považujeme pracovať s nevelkým počtom lexikálnych konštrukcií, fráz a viet, ktoré dokážu splniť komunikačný zámer hovoriaceho v príslušných komunikačných situáciách. Rozsah lexiky na úroveň A1 môže byť v rôznych (aj slovanských) jazykoch rôzny. Pre český jazyk je tzv. vokabulár tvorený približne 2500 jednotkami, pre ruský jazyk sa štandard odvoláva na lexikálne minimum v rozsahu 780 lexikálnych jednotiek. Treba však pripomenúť, že v popise úrovne A1 pre český jazyk sa ráta i s možnosťou, že úroveň A1 je cieľovou úrovňou učiaceho sa a slovník neprezentuje lexikálne minimum, ale celkový opis slovnej zásoby pre všetky komunikačné situácie a interakčné modely, ktoré sú potenciálne zahrnuté do úrovne A1 (Hádková, 2005, s. 3 – 4). Výber tém a okruhov v rámci konkrétneho jazykového kurzu by mal rešpektovať ciele a potreby komunikácie v konkrétnej skupine študentov, pričom tieto ciele a potreby môžu byť veľmi rozmanité.

Štandard pre ruský jazyk predpokladá, že úroveň A1 je len prípravou na ďalšie štúdium jazyka. Požiadavky na ovládanie jazyka sú ohraničené minimálnou slovnou zásobou (spomínaných 780 lexikálnych jednotiek) a produktívne zručnosti sú vyžadované v limitoch, ktoré vymedzuje repertoár naučených fráz. Hodnotiť úroveň ovládania jazyka ruského jazyka možno až od úrovne A2.

Lexikálne minimum vo forme slovníka obsahuje iba Pedagogická dokumentácia zo slovenského jazyka pre cudzincov pre jazykové školy. Jeho rozsah sa dá odhadnúť na približne 600 lexikálnych jednotiek, čo považujeme za primerané a zvládnuteľné množstvo.

Fonetika a ortoepia

Keďže fonetický systém je tou najstabilnejšou rovinou jazyka, treba ju predstaviť v celistvosti. Na to, aby výslovnosť učiaceho sa smerovala k zvyšovaniu jednoznačnosti a správnosti, už na úrovni A1 treba dbať o nacvičovanie:

- a) správnej výslovnosti slovenských vokálov, diftongov a konsonantov a dodržiavanie kvantity pri čítaní a hovorení;
- b) správnej výslovnosti skupín *de, te, ne, le, di, ti, ni, li*;

- c) správnej výslovnosti skupín konsonantov, dodržiavanie znelostnej asimilácie;
- d) umiestnenia prízvuku na prvej sylabe a jeho melodický charakter;
- e) správnu intonáciu oznamovacej vety, otázky a rozkazu (pokynu).

Výslovnosti učiaceho sa na úrovni A1 podľa SERR rozumie partner zvyknutý komunikovať so študentmi na tejto úrovni. Znamená to, že treba očakávať časté chyby vo výslovnosti.

Ortografia

Na úrovni A1 učiaci sa potrebuje zvládnuť:

- a) tlačené a písané tvary slovenských písmen;
- b) správne umiestnenie a používanie diakritických znamienok (napr. písanie *d'*, *t'*, keďže v tlačenej podobe sa mäkčeň redukuje na apostrof).

Pri hláskovaní treba eliminovať pre slovenčinu nezvyčajné čítanie grafém. Už na tejto úrovni by mal vedieť správne zapísať mená, priezviská resp. adresy vrátane emailu. Treba očakávať, že študent bude mať tendenciu používať pri písaní tlačené (nespojité) grafémy.

Gramatická charakteristika úrovne A1

Slovenčina ako slovanský jazyk je flektívna. I tie najjednoduchšie syntaktické konštrukcie vznikajú za pomoci istých gramatických štruktúr realizovaných pomocou flexie. Rešpektovanie týchto štruktúr a ich pravidiel je neoddeliteľnou súčasťou komunikačne úspešného prejavu (pre český jazyk porovnaj Hádková a kol., 2005, s. 2).

V popise lingválnej kompetencie jednotlivých programov pre SakoCJ sú diametrálne rozdiely vo výbere gramatických prostriedkov na vyjadrenie vzťahov medzi lexikálnymi jednotkami. Kým v jednom programe je napríklad kategória slovesného času zastúpená len prítomom, v inom programe sú do úrovne A1 zahrnuté i prítomné i prítomné i prítomné. Rovnako mená deklinácia môže obsahovať všetky pádové formy v singulári alebo len niektoré z nich (nominatív, akuzatív, lokál, inštrumentál) v singulári i v pluráli atď. Zo strany SERR, ktorý je určený pre rôzne typy jazykov, nie sú v tomto smere nijaké odporúčania, a teda neexistuje jednotná stratifikácia gramatických tvarov a kategórií podľa úrovni ovládania jazyka.

Verbá

a) Kategória osoby

Na úspešné zvládnutie komunikácie je nevyhnutné chápanie rozdielu medzi hovoriacim, príjemcom a treťou nezúčastnenou osobou v singulári i v pluráli. Študenti teda musia zvládnuť všetkých šesť tvarov paradigmy verba. Musia tiež vedieť, že v imperatíve, ktorý má tvary pre 3 osoby, je táto štruktúra neúplná.

b) Kategória čísla

Protiklad jednotní – mnohosti sa pri verbách realizuje podobne ako v paradigme mien. Keďže subjekt a predikát sú vždy v rovnakom čísle (*on číta – oni čítajú*), ide o nevyhnutný signál existencie vzťahu medzi nimi. Rozdiel medzi singulárom a plurálom je tiež výrazom rozdielu medzi neformálnou a formálnou komunikáciou, ktoré študent potrebuje zvládnuť už na úrovni A1.

c) Kategória času

Verbálny systém pre úroveň A1 v českom i v ruskom jazyku zahŕňa tvorenie a používanie foriem prítomného, prítomného i budúceho. V opise slovenského jazyka neexistuje v tomto smere jednotnosť, v niektorých prípadoch je do úrovne A1 zahrnutý len prítomný plnovýznamových a modálnych sloviac, zatiaľ čo inokedy sa z hľadiska naplnenia komunikačných potrieb preferuje celistvosť systému verbálnych časov (prítomné – prítomné – budúce imperfektívnych

slovies). Ak vezmeme do úvahy možnosti naplnenia komunikačných zámerov v rozsahu deklarovanom pre úroveň A1 v SERR, pričom opis minulých skúseností je zahrnutý až do úrovne A2 (napr. SERR, 2006, s. 61), úroveň A1 si z kategórie verbálneho času vyžaduje predovšetkým zvládnutie foriem prítomnosti. Vzhľadom na potreby prirodzenej komunikácie a frekvenciu foriem prítomnosti a budúcnosti však preferujeme predstavenie kompletného systému časov. I pri charakteristike schopností učiaceho sa vymieňať si informácie v komunikácii SERR predpokladá časové zakotvenie výpovede pomocou takých fráz, akými sú: *na budúci týždeň, minulý piatok, v novembri, o tretej* atď. (SERR, 2006, s. 83). Okrem použitia spomenutých časových vyjadrení vo vete treba predpokladať i zvládnutie prítomnosti a budúcnosti imperfektívnych slovies. Z hľadiska metodiky je tvorenie budúcnosti posilnením konštrukcie modálneho verba v prítomnosti s formou infinitívu plnovýznamového verba, ktorú sme tiež zahrnuli do úrovne A1, modálne verbum tu nahradí tvar *budem/budeš*. Podobne analytická forma prítomnosti je spojením prítomnosti pomocného slovesa a l-ového prídavného plnovýznamového verba. Samozrejme, nácvik a používanie foriem budúcnosti a prítomnosti je rovnako ako verbálny prítomný limitovaný lexikálnymi okruhmi úrovne A1.

d) Kategória vidu

Štruktúra vidových dvojíc je komplikovaná, pri použití verbálnych prefixov na tvorenie perfektných slovies sa do istej miery mení i význam verba. Pri sufixálnom tvorení imperfektívnych slovies sú časté alternácie. Z týchto dôvodov túto kategóriu do gramatického štandardu A1 nezaraďujeme. Na úrovni A1 vzniká predovšetkým potreba vyjadrenia činnosti, ktorá sa opakuje alebo nie je ukončená, preto na tejto úrovni preferujeme používanie imperfektívnych verb. V prípade lexikálnej nevyhnutnosti je použitie dokonavého verba prirodzené, ale bez ďalšieho gramatického zovšeobecňovania. Z hľadiska kategórie času pre úroveň A1 neodporúčame ani systematizáciu tejto kategórie s explikáciou asymetrie vzťahu formy a významu prítomnosti a budúcnosti v systéme perfektných verb.

e) Kategória spôsobu

Okrem oznamovacieho spôsobu na úrovni A1 učitelia sa potrebujú porozumieť a dokázať vytvoriť formy imperatívu, keďže je to forma na vyjadrenie pokynov. Referenčná úroveň A1 v českom jazyku predpokladá použitie imperatívu len ako súčasť fráz pre rôzne komunikačné situácie (Hádková, Línek, Vlasáková, 2005, s. 256). Formy imperatívu sa v komunikácii používajú často a ich tvorenie je jednoduché, preto preferujeme zaradenie rozkazovacieho spôsobu do súboru gramatického štandardu A1. Vyjadrenie nereálnosti deja kondicionálom však do úrovne A1 nezaraďujeme.

f) Kategória slovesného rodu

Do úrovne A1 zaraďujeme len použitie činného rodu slovesa. Využitie pasívnych foriem na tejto úrovni nepredpokladáme.

g) Pomocné verbá

Na úrovni A1 sa ako sponové verbum používa sloveso *byť*. Na porozumenie pokynom a na ich vyjadrenie je nevyhnutné i zvládnutie foriem modálnych verb (*musieť, môcť, smieť, chcieť*) a ich použitie s infinitívom plnovýznamových slovies.

Substantíva

a) Gramatická kategória rodu

Gramatická kategória rodu je vyjadrená zakončením tvaru nom. sg. S kategóriou rodu je spojená i problematika prechýľovania, napr. sufix *-ka, -čka* pre tvorenie ženských mien, priezvisk a názvov profesií v ženskom rode.

b) Kategória životnosti

Kategória životnosti je vyjadrená osobitným sufixom nominatívu plurálu, akuzatívu singuláru a plurálu a lokálu singuláru životných maskulín.

c) Kategória čísla

Kategóru čísla prezentuje protiklad jednoty/mnohosti vyjadrený nominatívom singuláru a plurálu. Ako spojenie numerálie s nom. pl. substantíva odporúčame uviesť len číslovky *dva, tri, štyri*. Na vyjadrenie kvantity substantív odporúčame bez explikácie gramatického pravidla zahrnúť do zodpovedajúcich tém spojenia so substantívami (napr. *hodina, rok, euro: jeden rok – jedna hodina – jedno euro, dva/tri/štyri roky – dve/tri/štyri hodiny – dve/tri/štyri eurá, päť/desiat rokov, hodín, eur*). V rámci kategórie čísla už na úrovni A1 treba upozorniť na pluráliá tantum. Táto skupina substantív zvyčajne nepredstavuje významový ani syntaktický problém, ak je použitie plurálií tantum obmedzené na nominatívnu formu.

d) Kategória pádu

V slovenských vzdelávacích a testovacích projektoch je väčšinou do úrovne A1 zahrnutý nominatív, akuzatív, prípadne i lokál a inštrumentál singuláru, vo vzdelávacom programe SAS FF UK i zodpovedajúce plurálové formy. Vzhľadom na to, že už i v najjednoduchšej komunikácii vzniká potreba vyjadrenia objektu a ďalších syntaktických vzťahov v singulári i v pluráli, považujeme za prirodzené, že sú v štandarde zahrnuté singulárové i plurálové formy, minimálne v rozsahu nominatívu a akuzatívu plurálu, optimálne i plurálové formy lokálu a inštrumentálu. Z hľadiska metodiky výučby sa zvykne ucelene predstaviť systém pádových foriem singuláru a až potom nasleduje plurál. Ide však o výrazné gramatické oklieštenie komunikačných možností učiaceho sa. Študent musí mať nielen možnosť zoznámiť sa s funkciou a významom pádu, ale potrebuje vyjadriť vzťahy vo vete pre jeden objekt i pre skupinu objektov. Po nominatívne singuláru a plurálu je teda pre štruktúru vety dôležitý i predložkový a bezpredložkový akuzatív, ktorým sa vyjadruje objekt činnosti, na úroveň A1 bezpochyby aj akuzatív singuláru i plurálu aj s prepozíciami na vyjadrenie miesta a času (*v, cez*). Neodporúčame do tejto úrovne systematicky zaradiť vyjadrenie smeru pohybu (*Idem na stanicu.*). Keďže vyjadrenie časových súvislostí je súčasťou komunikácie na úrovni A1, odporúčame upozorniť i na tzv. akuzatív času: *Čakáme chvíľu/hodinu/týždeň.* (Dvonč, 1966, s. 166). Zatiaľ čo pre ruský jazyk sa predpokladá znalosť všetkých pádových foriem substantív už pre elementárnu úroveň (Vladimirova, 2005, s. 11 – 13), v českom jazyku je po akuzatívne ďalším pádom genitív, keďže slúži na vyjadrenie posesívnych vzťahov, kvantity, miesta i času. Naopak, tvary lokálu a inštrumentálu sa prezentujú bez gramatických vysvetlení ako lexikálne konštrukcie a frázy na vyjadrenie miesta (Hádková, 2005, s. 247 – 250). Ak zohľadníme frekvenciu pádových foriem, predložkový a bezpredložkový genitív je v slovenčine celkovo frekventovanejší než predložkový a bezpredložkový akuzatív (Mistrík, 1985, s. 63 – 65). Vzhľadom na množstvo iregulárnych tvarov a na pomerne nízku frekvenciu niektorých prepozícií s genitívom však neodporúčame zaradiť tento pád už do úrovne A1. Posesívne vzťahy sa dajú vyjadriť pomocou posesívnych zámen a vyjadrenie kvantity, rovnako ako vyjadrenie smeru pohybu (s prepozíciami *z, od, do*) odporúčame prezentovať bez explikácie gramatiky. Bezpredložkový genitív je v ústnej komunikácii v slovenčine menej frekventovaný ako akuzatív, inštrumentál i datív (Mistrík, 1985, s. 66). V opise komunikatívnej kompetencie pre úroveň A1 sa predpokladá zvládnutie základných miestnych a časových významov. Práve potreba zvládnuť opis miesta a času je dôvodom, prečo zaradíme do úrovne A1 lokál a inštrumentál s miestnym a časovým významom (prepozície *na, pri, v, o + lok, resp. pred, za, medzi, nad, pod + inštr.*). Rozdiely medzi statickým opisom pozície a dynamickým opisom pohybu (*som na ulici – idem na ulicu*) je pomerne zložitý, keďže tam akuzatív vstupuje do vzťahov s genitívom, lokálom a inštrumentálom. Preto použitie sloviac pohybu spolu

s prepozíciami a zodpovedajúcimi pádovými formami na vyjadrenie pohybu navrhujeme zaradiť až do nasledujúcej úrovne A2.

Adjektíva

a) Kategória zhody (kongruencie)

Kategóriu zhody navrhujeme prezentovať len pre nominatív ako základný pomenovací tvar. Vyjadrenie zhody so substantívom vyžaduje výber z troch foriem – mužský rod životné (*mladý muž*), mužský rod neživotné (*nový počítač*), stredný rod (*dobré jablko*) a ženský rod (*mladá žena*). Keďže podľa vlastností konsonantov na konci tvarotvorného základu existujú tzv. mäkké a nie mäkké zakončenia (*dobrý – cudzí*), počet variantov sa ďalej zvyšuje. V systéme relačných morféme adjektív sa ďalej komplikovane realizuje vokalická kvantita a rytmické krátenie. Keďže ide o komplikovaný systém, do úrovne A1 formy nepriamych pádov kongruentného skloňovania nezaraďujeme. Formy lokálu a inštrumentálu zaraďovať do úrovne A1 neodporúčame napríklad i z dôvodu homonymie sufíxu *-om*, ktorý vyjadruje tvar inštrumentálu sg. substantív (maskulína a neutrá: *s bratom, dieťaťom*), ale i lokál sg. adjektív v mužskom a strednom rode (*o dobrom mužovi/dieťaťi*). Rovnako i v štandardoch pre ruský jazyk ako cudzí sa vyžaduje znalosť všetkých pádových foriem substantív, ale kategória zhody atribútu so substantívom je na tejto úrovni prezentovaná len v nominatíve. V českom jazyku sa predpokladá znalosť adjektívnych tvarov v nominatíve sg. a pl., ale tiež v akuzatíve i v genitíve už na úrovni A1. Osobitným výrazom kongruencie je logická zhoda adjektíva v predikatívnej funkcii s rodom substantíva pri vykaní. Na vytvorenie správnej konštrukcie (vety) študent potrebuje túto osobitosť poznať: *Vy ste mladý, Peter. Vy ste mladá, Eva. Vy ste mladí, študenti.*

b) Gradácia

Keďže sa na úrovni A1 neočakáva schopnosť učiaceho sa porovnávať objekty, nezaraďujeme gradáciu do tejto úrovne.

c) Privlastňovacie a vzťahové adjektíva

V rámci slovtvorby rovnako neodporúčame zaradiť používanie privlastňovacích a vzťahových adjektív vzhľadom na komplikovaný systém derivačných prípon. Na vyjadrenie posesívnych vzťahov je postačujúce používanie posesívnych pronomín *môj, tvoj* atď.

Pronominá

a) Personálne pronominá pre všetky osoby

Pronominá pomáhajú v komunikácii nahradiť substantíva. V referenčnom rámci pre češtinu sa vyžaduje znalosť kompletnej deklinácie zámen už na úrovni A1. Ide o komplikovanú štruktúru, často sa ako celok predstavuje študentovi až na úrovni B1 (napríklad Dratva, Buznová, 1999, s. 168 – 170, 179 – 180), preto pre úroveň A1 navrhujeme vyžadovať znalosť foriem akuzatívu, lokálu a inštrumentálu, pričom je v akuzatíve potrebné zvládnutie foriem s prepozíciou i bez nej (vidíš ma, pozeráš na mňa). Tvary datívu v pokynoch typu *daj mi, pošli mi* a v konštrukcii *dakujem ti/vám* odporúčame prezentovať ako frázu, bez gramatických súvislostí.

b) Posesívne pronominá

Kategóriu zhody pre pronominá 1. a 2. osoby *môj, tvoj, náš, váš* predpokladáme podobne ako pri adjektívach len pre formy nominatívu singuláru a plurálu. Učiaci sa pozná i neohybné pronominá *jej, jeho, ich* a ich použitie. Je možná interferencia s tvarmi akuzatívu *ho, ju*, na ktorú treba študentov upozorniť.

c) Ukazovacie pronominá

Ukazovacie pronominá *ten, tá, to* v rovnakom rozsahu pádových foriem ako pri posesívnych pronomínach (nominatív singularu a plurálu). Pri ukazovacích pronomínach je dôležitá ich syntaktická funkcia: použitie formy neutra *to* v konštrukcii *To je/sú ...* resp. odkaz na objekt už spomínaný alebo známy zo súvislostí (*Ten slovník bol drahý.*). Formy *tento, táto, toto* do úrovne A1 nezahŕňujeme.

d) Opytovacie zámená

Opytovacie zámená *kto, čo, aký, či, ktorý, koľký, kde, kedy, ako* sú nevyhnutné pre tvorenie zisťovacích otázok. V prípade zámen *kto, čo* treba tento zoznam rozšíriť i o formy akuzatívu, lokálu a inštrumentálu (*koho, kom, kým, čom, čím*). Do tejto úrovne zaraďujeme i vymedzovacie zámená *nikto, nič, nijaký, nikde, nikdy*, ktoré sa používajú vo vete s negatívnou formou verba.

Numerálie**a) Kardinálie**

Zo základných numerálií odporúčame zaradiť rozsah 0 – 1000. Neurčité číslovky *trochu, dosť, málo, veľa* podobne ako vyjadrenie kvantity od päť objektov odporúčame prezentovať bez gramatiky.

b) Ordinálie

Radové číslovky na tejto úrovni vyžadujeme len v nominatíve singularu plurálu na vyjadrenie zhody so substantívom v nominatíve.

Adverbia

Vzhľadom na rozsah slovnej zásoby a potreby vyjadriť predovšetkým časové a miestne súvislosti zahrňujeme do úrovne A1 nasledujúce adverbia:

- adverbia vyjadrujúce spôsob (odpovedajú na otázku *Ako?*) – *dobre, zle, rýchlo, pomaly, nahlas* atď. Keďže sa rozdiel adverbia a adjektíva na *-ne* týka i ortoepie (*krásne ráno – dnes je krásne*), odporúčame zahrnúť do úrovne A1 i tvorenie adverbií z adjektív sufixami *-o, -e* a upozorniť na výslovnosť adverbií končiacich na *-ne*.
- adverbia vyjadrujúce pozíciu (otázka *Kde?*) – *hore, dole, vpravo, uprostred* atď.
- adverbia vyjadrujúce čas (otázka *Kedy?*) – *ráno, večer* atď.
- adverbia vyjadrujúce frekvenciu (otázka *Ako často?*) – *niekedy, občas, často ...* V súvislosti s lexémou *nikdy* odporúčame upozorniť na zápornú formu slovesa (*Nikdy nepijem kávu.*). Podobne ako pri adjektívach nezahŕňame do úrovne A1 formy komparatívu a superlatívu.

Partikuly

Do úrovne A1 odporúčame zahrnúť partikuly *áno, určite, možno, asi, nie* na vyjadrenie hodnotiaceho postoja

Konjunkcie

Základná priradovacia spojka *a*, použitie spájajúcich výrazov *najprv – potom*, vylučovacia spojka *alebo*.

Syntax

Z problematiky syntaxe do úrovne A1 odporúčame zaradiť nasledujúce typy viet:

- dvojčlenné vety s formálnym subjektom *to*: *To je/sú ...* na pomenovanie objektu; *Je/sú to ...* na charakteristiku subjektu vety a jeho zaradenie do kategórie: *To je kniha. Je to nová učebnica.*
- dvojčlenné vety so subjektom vyjadreným substantívom: *Študent píše (text).*

- c) dvojčlenné vety s nevyjadreným subjektom (*Oni čítajú.*; vety s verbom v imperatíve, v ktorých sa subjekt vety zvyčajne nevyjadruje *Pod' sem!*)
- d) dvojčlenné vety so sponovo-menným prísudkom: *Knihá je nová. Peter je študent.*
- e) dvojčlenné vety s logickým subjektom formálne vyjadreným v akuzatíve: *Bolí ma ruka.*
- f) jednočlenné vety *Prší/Pršalo.*
- g) jednočlenné vety so sponovým slovesom: *Je/bolo pekne.*
- h) prirad'ovacie súvetia spojené spájacími výrazmi *najprv – (a) potom;*
- i) tvorenie otázok a druhú otázok (zist'ovacie s opytovacími zámenami, doplňovacie)

Slovosled vo vete

- a) pozícia adjektívneho prívlastku (*malý chlapec*), pozícia adverbialného príznamu (*Dievča pekne spieva/pieva pekne.*) a pozícia príslovkových určení: *Dnes je pekne. Park je v meste/V meste je park.*;
- b) neutrálny slovosled v oznamovacej vete: *Chlapec číta knihu.*, v zist'ovacej opytovacej vete: *Kde/kto/čo je to?;*
- c) slovosled s formálnym subjektom na konci vety v dvojčlennej vete typu *Bolí ma ruka.*;
- d) pozícia reflexívneho *sa/si;*
- e) analytické tvary préterita vo vete (*pýtal som sa – ja som sa pýtal*).

Záver

V tomto príspevku sme sa pokúsili načrtnúť systém lexikálnych a predovšetkým gramatických východísk pre úroveň A1. Jazykový štandard musí vychádzať z rozsahom veľkej slovnej zásoby stvárnenej jednoduchými frázami a vetami a pritom dať študentovi predstavu o tom, aký je systém slovenského jazyka, teda predstaviť jeho flektivnosť.

Treba zväziť nároky na výber jazykových prostriedkov, ktoré musia účelne pomôcť komunikujúcemu naplniť komunikačné potreby v najbežnejších životných situáciách, zároveň musia splniť účel komunikačnej jednoznačnosti, aby bola možná prirodzená komunikácia i s takými nositeľmi jazyka, ktorí nie sú zvyknutí na komunikačné možnosti hovoriaceho na úrovni A1.

Lexikálny štandard, jeho rozsah a obsah je tiež predmetom diskusie, otázku lexikálneho štandardu však považujeme za lepšie rozpracovanú a menej individualizovanú pre rôzne jazyky než problém vymedzenia gramatiky. Východiskom pri stanovení lexikálneho štandardu môže byť výskum J. Mistríka venovaný lexikálnemu minimu slovenčiny (Mistrík, 1974). Rozsah minima, ktorý stanovil na 500 lexikálnych jednotiek, možno dodržať i pri súčasných požiadavkách na isté spoločné minimum lexikálnych okruhov, komunikačných stratégií a interakcií. Samozrejme, spôsob výberu lexikálneho štandardu musí spĺňať kvantitatívno-frekvenčné i obsahové podmienky.

Predstavený gramatický štandard musí byť štrukturovaný podľa potrieb lexikálneho materiálu. Veľkú dôležitosť prikladáme syntaxi, ktorá pomáha izolovanému slovu stať sa súčasťou komunikačného celku. Na tejto úrovni nie je priestor na prezentáciu iregulárnych foriem a variantov, preto treba zväziť výber lexikálnych jednotiek a ich gramatické stvárnenie i z tohto pohľadu a napr. vyhnúť sa používaniu genitívu, ktorý má v singulári i v pluráli množstvo nepravidelností.

Lexikálne a gramatické štandardy sa navzájom podmieňujú a ovplyvňujú, ak sa napr. na úrovni A1 nevyžaduje znalosť tvarov genitívu, posesívne vzťahy a kvantitu treba vyjadriť inými – lexikálnymi – prostriedkami. Naopak, ak je súčasťou lexikálneho štandardu i téma počasia, syntax musí zahrnovať i jednočlenné vety typu *Prší/Pršalo* atď.

Osobitnú pozornosť v rámci diskusie si zasluhuje i rozsah kategorizácie a paradigmaticizácie jazykového materiálu, ktorá nevyhnutne vedie k neželanému používaniu metajazyka a štúdiu lingvistického opisu jazyka.

Použitá literatúra

- ANDOROVÁ, I., ULIČNÁ, M., BASHIR-GÉČOVÁ, V., GABRÍKOVÁ, A. 2017. *Tri, dva, jeden – slovenčina. Slovenčina ako cudzí jazyk. Úroveň A2*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Centrum ďalšieho vzdelávania. 223 s.
- DVONČ, L., HORÁK, G., MIKO, F., MISTRÍK, J., ORAVEC, J., RUŽIČKA, J., URBANČOK, M. 1966. *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 895 s.
- HÁDKOVÁ, M., LÍNEK, J., VLASÁKOVÁ, K. 2005. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Dostupné na internete: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>
- KVAPIL, R. 2012. *Tvorba didaktických testov z ruského jazyka*. Bratislava: MPC, s. 26.
- KVAPIL, R. 2012. K otázke tvorby položiek testu z cudzieho jazyka podľa SERR. In: *PETŘÍKOVÁ, A. (ed.) Vyučovanie ruštiny ako cudzieho jazyka vo viackultúrnom priestore*. Zborník vedeckých príspevkov. Prešov: Prešovská univerzita.
- MISTRÍK, J. 1974. Jazykové minimum slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca 3*. Bratislava: Alfa, s. 174 – 189.
- MISTRÍK, J. 1985. *Frekvencia tvarov a konštrukcií v slovenčine*. Bratislava: Veda. 320 s.
- ORAVEC, J., BAJZÍKOVÁ, E., FURDÍK, J. 1988. *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 227 s.
- PAJEROVÁ, J., HORVÁTHOVÁ, S., VIRSÍKOVÁ, G. 2008. *Pedagogická dokumentácia zo slovenského jazyka pre cudzincov pre jazykové školy. Úroveň A1*. Pracovný materiál Jazykovej školy v Bratislave. 45 s.
- PEKAROVIČOVÁ, J., ŽIGOVÁ, E., MOŠAŤOVÁ, M. 2007. *Vzdelávací program Slovenčina ako cudzí jazyk Jazykový kurz v kontaktnej a dištančnej forme*. Bratislava: Stimul. 83 s. Dostupné na internete: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/sas/Publikacie/Vzdelavaci_program.pdf
- Testovanie jazykových kompetencií. Slovenčina ako cudzí jazyk*. Projekt. 2008. Centrum ďalšieho vzdelávania, Ústav jazykovej a odbornej prípravy zahraničných študentov Univerzita Komenského v Bratislave. 36 s.
- Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie*. 2006. Bratislava: ŠPÚ.
- ULIČNÁ, M., ANDOROVÁ, I., BÁČKAI OVÁ, K., GABRÍKOVÁ, A. 2015. *Tri, dva, jeden – slovenčina. Slovenčina ako cudzí jazyk. Úroveň A1*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Centrum ďalšieho vzdelávania. 204 s.
- VLADIMIROVA, T. E. et al. 2001. *Gosudarstvennyj standart po russkomu jazyku kak inostrannomu. Elementarnyj uroveň*. Moskva – Sankt Peterburg: Izdatel'stvo Zlatoust. 2. vydanie opravené a doplnené. Dostupné na internete: http://gct.msu.ru/docs/A1_standart.pdf

Kontakt

Mgr. Martina Uličná, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Slovenská republika
Email: martina.ulicna@euba.sk